

مسئولیت مدنی داور در مسابقات فوتبال^۱

* یونس قرقانی

** نادیا نظریور صمصامی

*** حمزه نظریور

علمی - پژوهشی

چکیده

امروزه نمی‌توان به ورزش فوتبال نگاه تفریحی داشت؛ بلکه این ورزش به‌عنوان یک تجارت شناخته می‌شود که برای همه جوانب آن هزینه‌های بسیاری صورت می‌گیرد. برای همین جلوگیری از ورود زیان به تیم‌های فوتبال امری ضروری به نظر می‌رسد. از جمله مواردی که می‌تواند سبب ورود زیان به تیم‌های فوتبال شود، تصمیمات تیم داور است. یکی از مهم‌ترین مباحثی که در امر داور مورد واکاوی و نقد کارشناسان امر قرار می‌گیرد و همواره در سلامت فوتبال و حیات تیم‌های فوتبالی نقش دارد، اشتباهات داور است. اشتباهات داور در همه سطوح و لیگ‌های کشورهای گوناگون فراوان به چشم می‌خورد و از همین‌جا نقش علم حقوق در پیشگیری از وقوع چنین زیان‌هایی مشخص می‌شود. در این نوشتار که به شیوه توصیفی تحلیلی سامان یافته است، ضمن بیان اصول و شرایط مسئولیت مدنی وقوع زیان ناشی از تصمیمات اشتباه داور اثبات شده و با بررسی شیوه‌های جبران به تعیین مسئول جبران خسارت پرداخته است.

کلید واژه‌ها: فوتبال، مسئولیت مدنی، داور، کمک‌داور ویدئویی، زیان

^۱ تاریخ وصول: (۱۴۰۱/۰۸/۲۸) تاریخ پذیرش: (۱۴۰۲/۰۴/۰۹)

* مربی گروه حقوق، واحد بهبهان، دانشگاه آزاد اسلامی، بهبهان، ایران. younesgh79@gmail.com
** دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، واحد بهبهان، دانشگاه آزاد اسلامی، نویسنده مسئول.

npnp.np2927@gmail.com

*** استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. h.nazarpour@ilam.ac.ir

۱- بیان مسئله

مسابقات ورزشی امروزه کم‌کم در جوامع جایگاه خود را پیدا می‌کنند تا آنجا که هر رشته ورزشی طرفداران خاص خود را دارد. از میان همه رشته‌های ورزشی یکی از پر طرفدارترین ورزش‌ها، فوتبال بوده که می‌توان ادعا کرد در سراسر جهان طرفداران زیادی را به خود جلب کرده است.

این ورزش مانند دیگر رشته‌ها دارای فدراسیون بوده که وظیفه تنظیم مقررات و شیوه‌های گوناگون برگزاری این مسابقه را بر عهده دارد و این قوانین معمولاً هر چند سال مورد ارزیابی و ویرایش قرار می‌گیرند. یکی از مواردی که در قوانین فوتبال بدان پرداخته شده و برای آن چارچوب تقنینی ویژه طراحی شده، مقوله «داوری» است.

از مهم‌ترین مباحثی که در داوری مورد نقد کارشناسان امر قرار می‌گیرد و همواره در سلامت فوتبال نقش دارد، موضوع اشتباهات داوری است. اشتباه داور باعث ورود زیان به تیم‌های فوتبال شده و در حالات گوناگون سبب شده تا تیم‌ها از صعود به مرحله بالاتر یا کسب سهمیه باز مانده و یا نتوانند عنوان قهرمانی را به دست آورند یا عدم کسب امتیاز در بازی سبب از دست رفتن شرایط ویژه در مراحل حساس مانند تفاضل گل شده است. در این میان با توجه به اینکه ورزش فوتبال به نوعی فعالیت اقتصادی نیز محسوب می‌شود، تیم‌ها برای موفقیت نهایی خود در طول فصل تمام تلاش خود را مصروف می‌دارند که هیچ یک از تلاش‌ها بدون صرف منابع اقتصادی میسر نیست؛ به همین منظور نمی‌توان به راحتی بر اشتباهات داوری در فوتبال چشم بست. از سوی دیگر دانش حقوق که وظیفه تنظیم روابط همه افراد در جامعه را دارد به طور ویژه با توجه به اهمیت اجتماعی ورزش فوتبال نمی‌تواند نسبت به نادیده‌انگاری این زبان‌ها بی تفاوت باشد. برای همین پرسش‌هایی مانند اینکه شرایط تحقق مسئولیت مدنی داور در مسابقه فوتبال چیست؟ آیا داور مسابقه تنها در صورت تقصیر به عنوان مسئول شناخته می‌شود؟ در صورت استفاده از سیستم VAR فرض مسئولیت مدنی داور منتفی است؟ مسئولیت هر یک از اعضای تیم داوری به چه اندازه است؟ اصول و شیوه‌های جبران خسارت توسط داور چه مواردی هستند؟ ذهن پژوهشگران این عرصه را به خود مشغول کرده که نوشتار پیش‌رو در صدد پاسخ به آنها است.

۲- مفهوم شناسی

۲-۱. داور

داور مقام رسمی اصلی مسابقه است که در داخل زمین بازی، قضاوت می‌نماید. سایر مقامات رسمی مسابقه تحت کنترل و فرمان داور عمل می‌کنند. داور تصمیم‌گیرنده نهایی است (فدراسیون جهانی فوتبال، ۱۳۹۵، ۱۶۹).

۲-۲. کمک‌داور

یکی از مقامات رسمی مسابقه که پرچم به همراه خود دارد و در هر نیمه از خط طولی مستقر است تا به داور کمک نماید؛ به‌ویژه در وضعیت‌های آفساید، ضربه دروازه، ضربه کرنر و پرتاب اوت (همان).

۲-۳. داور چهارم

یکی از مقامات رسمی مسابقه که مسئولیت دارد به داور در داخل و خارج از زمین بازی کمک نماید (همان).

۴-۲. کمک‌داور اضافی

یکی از مقامات رسمی مسابقه که روی خط دروازه مستقر می‌شود تا صحنه‌های مربوط به داخل، اطراف محوطه جرمیه و تصمیم‌گیری در مورد گل‌شدن یا نشدن توپ به داور کمک کند (همان).

۵-۲. کمک‌داور ذخیره

در صورتی که کمک‌داور بازی قادر به ادامه نباشد، کمک‌داور ذخیره جایگزین او می‌گردد (همان).

۶-۲. کمک‌داور ویدئویی (VAR)

یک مقام رسمی داوری فوتبال است؛ با دسترسی مستقل به تصاویر مسابقه که تنها در صورت «اشتباه واضح و مشخص» یا «یک حادثه جدی از دست رفته» به سر داور کمک می‌کند (ژد بین‌المللی قوانین فوتبال).

۷-۲. مسئولیت مدنی

یعنی لزوم جبران ضرر و پرداخت خسارت وارد شده به فرد، حقوق، اموال و دارایی‌های ملکی یا تصرفی او که ناشی از فعل یا ترک فعل دیگری یا اشیا و اموال تحت مالکیت یا تصرف یا کنترل او باشد (نظریه، ۱۳۹۹، ۱۵).

۳- نمونه‌ها

۱- در لالیگا در مسابقه رئال بتیس و بارسلونا تویی که توسط بازیکنان بارسلونا از خط دروازه عبور کرده بود، توسط داور گل اعلام نشد و در بازبینی چندباره تصویر اشتباه داور غیرقابل انکار تشخیص داده شد.

۲- در مسابقه ایبار و اتلتیکومادرید، اتلتیکو به سختی توانست به پیروزی برسد؛ زیرا در دقیقه ۵۳ با گل سائول نیگس از حریف پیش افتاد؛ در حالی که این گل در شرایط آفساید به ثمر رسید.

۳- در بازی صنعت نفت و استقلال تهران یک ضربه پنالتی روی مهدی قائدی اعلام نشد. افزون بر این گل مهدی قائدی نیز در همان بازی به اشتباه آفساید اعلام شد.

۴- بررسی شرایط تحقق مسئولیت مدنی داور فوتبال

یکی از مباحثی که دانش حقوق بر بنیاد وظیفه ذاتی خود دارد، پرداختن به مقوله مسئولیت مدنی است. برای اجرای قاعده مسئولیت مدنی تحقق سه شرط به طور هم‌زمان نیاز است که این شرایط عبارت‌اند از: زیان، رفتار زیان‌بار (فعل و ترک فعل) و احراز رابطه سببیت که توضیح و تطبیق آنان در زیر می‌آید:

۴-۱. زیان

زیان در لغت به معنای گزند و آسیب (انوری، ۱۳۸۶، ۳۹۲۲/۵) و کمبودی که در چیزی به وجود می‌آید (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ۷/۷) است. در اصطلاح نیز به معنای از بین رفتن نفس، آبرو و مال و اعضای بدن انسان است (خوانساری نجفی، ۱۴۰۵ق، ۱۹۹؛ خویی، بی‌تا، ۱۹۵/۳؛ سبحانی تبریزی، ۱۴۱۵ق، ۵۹/۲).

زیان در فوتبال به وسیله داور زمانی رخ می‌دهد که داور تصمیم اشتباهی بگیرد و این تصمیم اشتباه به شکلی در روند ارتقای تیم در جدول مؤثر باشد؛ برای نمونه اگر در مجموع چندین بازی که در یک لیگ برگزار می‌شود، سه مورد واگذاری نتیجه در اثر اشتباهات داوری ثبت شود، به معنای جاماندن از کسب ۹ امتیاز است که در مجموع این امتیاز در سرنوشت یک تیم بسیار مؤثر می‌باشد. حال اگر در اثر از دست دادن امتیاز، تیم نتواند به دوره بعد صعود کند یا از کسب سهمیه باز بماند یا موجب سقوط آن به لیگ پائین‌تر شود، به راحتی می‌توان وقوع زیان را مشاهده نمود.

۴-۱-۱. انواع زیان توسط داور فوتبال

زیان‌هایی که به‌وسیله داور محقق می‌شوند، اقسامی دارد که در زیر به آن اشاره می‌شود:

۴-۱-۱-۱. زیان مادی

منظور از زیان مادی آن است که مال یا منفعت مسلمی ناقص شود یا از دست برود (قاسم‌زاده، ۱۳۹۰، ۸۴). امروزه فوتبال از یک ورزش به یک صنعت تبدیل شده است و اکنون تیم‌های بزرگ فوتبال جهان از جمله منچستر یونایتد، بارسلونا و رئال مادرید سالانه با درآمدهای میلیارد دلاری خود از انواع روش‌های درآمدزایی که از کنار موفقیت و برند خود به دست می‌آورند، سعی دارند ارزش سهام خود در بازار بورس را بالا ببرند و به همین منظور هرگز دست از سرمایه‌گذاری یا انتخاب‌های هزینه‌زا بر نمی‌دارند؛ چرا که وقتی قرار باشد این هزینه‌ها منتج به درآمدهای چندبرابری شود، متخصصین این باشگاه‌ها در حوزه اقتصاد به مدیران توصیه می‌کنند فلان مربی یا فلان بازیکن ارزش سرمایه‌گذاری دارد؛ چرا که با پیش‌بینی آنالیزورهای فنی آن تیم حضور یک بازیکن یا مربی در تیم مذکور می‌تواند منجر به افزایش شانس موفقیت برای کسب جام و درآمدزایی باشگاه مذکور شود. به همین منظور آنان برای رسیدن به اهداف مدنظر هزینه‌های زیادی را متحمل می‌شوند. هزینه‌های یک تیم فوتبال حرفه‌ای عبارتند از: دستمزد بازیکنان فعلی، دستمزد کادر فنی و عوامل تیم، دستمزد اعضای هیئت‌مدیره، دستمزد کارمندان تیم، بدهی‌های داخلی و خارجی سررسید تا پایان فصل، هزینه کمپ، اقامت، بلیت هواپیما، آماده‌سازی تیم، نگهداری استادیوم، جذب بازیکنان جدید در فصل نقل‌وانتقالات، کلیه هزینه‌های فوتبال پایه، پاداش و استقراض (Accessed on: <https://betacup.net/?p=۲۰۵۵۴>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۲۸).

وزیر ورزش و جوانان در سال ۱۳۹۷ هزینه تیم‌های فوتبال ایران را بیش از پانصد میلیارد تومان اعلام نموده بود (Accessed on: <https://mehrnews.com/xMJH۶>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۲/۲۵).

هزینه یک تیم فوتبال در لیگ دسته دوم در سال ۱۳۹۸، یک میلیارد و پانصد میلیون تومان (Accessed on: <http://mehrnews.com/xPwwv>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۲۸) و هزینه تیم‌داری در لیگ دسته سه کشور در سال ۱۳۹۳، حدود شش صد تا هفت صد میلیون تومان برآورد شده است (Accessed on: <https://www.farsnews.ir/news/۱۳۹۳۰۹۱۸۰۰۱۰۹۱>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۲۸).

همان‌گونه که مشاهده می‌شود یک تیم فوتبال برای بقا و ارتقای خود و کسب مقام و دست‌یابی به سود، هزینه‌های مالی زیادی انجام می‌دهد که امروزه ورود زیان به این تیم را نمی‌توان نادیده انگاشت و دانش حقوق می‌بایست با آموزه‌های خود برای جلوگیری از هرگونه مشکل بسترسازی مناسب صورت دهد. زیان مادی خود گونه‌هایی دارد که به آنها اشاره می‌شود:

الف - زیان موجود

مقصود زینانی است که فعلاً وجود داشته باشد. به دیگر سخن زینانی است که در زمان وقوع فعل زیان‌بار حادث شده باشد؛ زیرا در شرع احکام مترتب بر نفی زیان، تابع زیان فعلی بوده؛ نه صرف حدوث زیان در هر زمان (امامی خوانساری، بی‌تا، ۱۷۶). از سوی دیگر ملاک نفی زیان، همانا زیان فعلی است؛ چرا که این دلیل ظهور در فعلیت حکم به فعلیت موضوع آن دارد (حسینی روحانی، ۱۴۲۰، ۴۰۶/۱).

برای نمونه در سال ۱۹۹۶، ۳۰ سال پس از فینال انگلستان و آلمان غربی در جام جهانی ۱۹۶۶، محققان دانشگاه آکسفورد با همکاری دیگر محققان، دریافتند که گل سوم انگلستان که در وقت‌های اضافی بازی توسط جف هرست به ثمر رسید، از خط دروازه آلمان غربی عبور نکرده است (Accessed on: <https://www.varzesh3.com/news/۱۴۹۹۹۱۰/۱۰>. Viewed in ۱۴۰۰/۰۶/۱۱)

در سال ۱۹۸۶ در دیدار تیم‌های آرژانتین و انگلیس دیگو مارادونا در مرحله یک چهارم نهایی جام جهانی، با دستش توپ را وارد دروازه پیتر شیلتون کرد. این گل درست نبود و با پذیرش داور سبب شد تا انگلیس حذف شود (Accessed on: <https://www.varzesh3.com/news/۱۴۹۹۹۱۰/۱۰> ۱۴۰۰/۰۶/۱۱).

همان‌گونه که مشاهده گردید زبان قهرمان نشدن تیم ملی آلمان غربی و نیز زبان حذف تیم ملی انگلستان از مرحله یک‌چهارم مصداق زبانی هستند که هنگام وقوع فعل زبان‌بار (اشتباه داور) رخ داده است. موجودیت زبان، از دست‌دادن عنوان قهرمان برای تیم ملی آلمان غربی و راه نیافتن انگلستان به دیدار نهایی است.

ب - زبان احتمالی

زبانی است که در اصل تحقق آن تردید وجود دارد و تا زمانی که در اصل نتیجه اثربخش نباشد نمی‌تواند برای ایجاد مسئولیت مدنی بسترسازی کند. به دیگر سخن زبان محتمل مالی در شرع نفی نشده (موسوی اردبیلی، ۱۴۲۱ق، ۲۱۸) و صرف احتمال ضرر از ادله نفی ضرر استفاده نمی‌شود (خالصی، ۱۴۱۵ق، ۱۸).

برای نمونه اگر تیمی همه تلاش خود را برای کسب مقام انجام دهد؛ اما در یکی از مسابقات با اشتباهات داوری از کسب امتیاز باز بماند، اگر رقابت در بالای جدول مسابقات بسیار نزدیک به هم دنبال شود، محرومیت از امتیاز آن بازی ممکن است باعث شود تیم مذکور از موفقیت بی‌بهره بماند که این در اثر زبانی بوده که توسط داور به او وارد شده است. این‌گونه زبان نمی‌تواند مستند برای اجرای مسئولیت مدنی باشد؛ مگر آنکه سببیت آن برای کسب عنوان، محرز شود.

پ - زبان آینده

زبانی است که در آینده به طور حتم واقع می‌شود؛ مانند اینکه اگر شرکت از جهات تأخیر شرکا در وفا به تعهدات خود متضرر شود، شریک به جبران و تدارک خسارت زبانی که در آینده در اثر تأخیر در وفا به وجود آمده، ملزم می‌شود (موسوی اردبیلی، ۱۴۱۴ق، ۱۶۱) یا مثل راننده‌ای که یک عابر را مصدوم می‌کند و از این راه او را از کسب و کار باز داشته و زیان‌هایی بر او تحمیل می‌کند (السنهوری، ۱۹۷۵م، ۸۵۹/۱). به دیگر سخن گاه اثر قطعی فعل زبان‌بار در آینده خودنمایی می‌کند و مقدار زبان آن چیزی نیست که اکنون وجود دارد.

با این توضیح می‌توان گفت نمی‌توان از زیان‌های ناشی از اشتباهات داوری در ابتدای فصل چشم پوشید و توجیه آورد که درست است که تصمیم اشتباه داور سبب شکست شده اما در بازی‌های پیش‌رو می‌توان با ایجاد موفقیت به جمع امتیاز پرداخت. در اینجا است که باید منتظر بود و نقش و میزان زبان ناشی از اشتباه داور را در پایان لیگ مشاهده نمود. فرض شود که داور یک گل سالم تیمی را مردود اعلام کند و همین تیم با تیمی دیگر در پایان مسابقات هم امتیاز است که در اینجا با توجه به گل‌های زده شده بیشتر تکلیف قهرمان مشخص می‌شود و این تیم با کسر همین یک گل مردود، از کسب عنوان قهرمانی یا هر رقابت دیگر برای احراز آن عنوان باز بماند.

ت - زبان از بین بردن فرصت

در این زیان فرد فعلی را به صورت یقینی انجام داده که اگر انجام نمی‌داد، شخص دیگر فرصت دستیابی به منفعتی را پیدا می‌کرد؛ مثلاً شخصی که خود را برای شرکت در مسابقه‌ای آماده نموده و احتمال پیروزی او وجود دارد. حال اگر کسی کاری انجام دهد که وی را از شرکت در مسابقه محروم کند سخن از تفویت فرصت به میان می‌آید (حکمت‌نیا، ۱۳۸۹، ۳۴۱).

یکی از بهترین شواهد برای این قسمت، بازی پرتغال و صربستان است. تیم ملی پرتغال در برابر صربستان با نتیجه ۲ بر ۱ شکست خورد و بدین ترتیب در گروه خود دوم شد و راهی پلی‌آف شد و نتوانست به طور مستقیم به جام جهانی صعود کند و اکنون باید دید که در ادامه مسیر و در رقابت‌های پلی‌آف به چه شکل عمل خواهد کرد و آیا می‌تواند جواز حضور در جام جهانی ۲۰۲۲ قطر را به دست بیاورد یا خیر.

در بازی رفت پرتغال و صربستان یک اشتباه داوری رقم خورد که این اشتباه موجب شد تا اکنون پرتغال پایین‌تر از صربستان قرار بگیرد و نتواند به طور مستقیم به جام جهانی صعود کند. بازی رفت پرتغال و صربستان در نهایت با تساوی دو بر دو خاتمه یافت؛ اما در آن بازی کریستیانو رونالدو یک گل صحیح به ثمر رساند که به اشتباه توسط داور و کمک او پذیرفته نشد تا اکنون پرتغالی‌ها نتوانند به طور مستقیم به جام جهانی صعود کنند. Accessed on: (https://footballi.net/news/r/۶۷۷۴۶۱. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۲۸).

۴-۱-۱-۲. زیان معنوی

زیانی است که به حیثیت و شهرت یا آبروی شخص یا عواطف او آسیب برساند (قاسم‌زاده، ۱۳۹۰، ۸۴). به عبارت بهتر هر کاستی که بر حقوق غیر مالی و بُعد غیر مادی اشخاص وارد شود، مصداق زیان معنوی خواهد بود. زیان معنوی می‌تواند در اشکال مختلفی خودنمایی کند؛ مثلاً آسیب‌رساندن به حق حیثیت تیم ورزشی با سابقه به صورت قضاوت‌های پر اشتباه و ناشی از خطای داوری یا آسیب‌های روانی که در اثر باختن ناشی از این‌گونه خطاها به بازیکنان و کادر فنی وارد می‌آید یا آسیب به احساسات و عواطف هواداران و تماشاگرانی که تیم مورد علاقه آنها در اثر این‌گونه داوری‌ها متحمل می‌شود.

۴-۱-۱-۳. زیان جمعی

مقصود از زیان جمعی زیانی است که به جمعیت یا دسته‌ای از افراد می‌رسد بدون آنکه بتوان فردی معین از این جمع نشان داد که این خسارت متوجه او بوده است. مسئله پذیرفتن دعوای این‌گونه خسارات پیچیده است از آن جهت که این دعوا در شرایطی خاص طرح می‌شود (حسینی‌نژاد، ۱۳۸۹، ۷۸).

برای نمونه می‌توان به شکایات و اعتراض چندین باشگاه فوتبال نسبت به زیان ناشی از اشتباه داوری اشاره کرد:

پرسپولیس در حالی در اصفهان مقابل ذوب‌آهن متوقف شد که تیم داوری مسابقه به گواه اظهارات کارشناسان داوری اشتباهات تأثیرگذاری داشت. اعلام آفساید اشتباه در صحنه‌ای که تیمیروف با دروازه‌بان حریف تک به تک شده بود تنها یکی از مواردی بود که داور و کمک دوش در تشخیص آن اشتباه کردند. همچنین داور در حالی که ۵ دقیقه وقت اضافه برای نیمه دوم در نظر گرفته بود، با وجود وقت تلف کردن بازیکن تیم حریف، آمدن برانکارد به زمین، انجام دو تعویض برای ذوب‌آهن و همچنین مصدومیت یک بازیکن از هر دو تیم در ابتدای دقایق اضافی، هیچ زمان اضافه دیگری محاسبه نکرد و برای پایان دادن به بازی به وضوح عجله داشت. بر همین اساس باشگاه

پرسپولیس با ارسال نامه‌ای، رسماً نسبت به قضاوت این تیم داوری اعتراض و شکایت کرد (Accessed on: <https://sorkhnews.com/۲۰۲۲/۰۵/۰۹>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۳۰).

باشگاه شهر خودرو با صدور بیانه‌ای اعتراض خود را در خصوص اشتباهات داوری اعلام کرد: «متأسفانه از نیم‌فصل دوم مسابقات لیگ برتر، قضاوت‌های یک‌سویه و پر از اشتباه به ضرر تیم شهر خودرو به امری کلیشه‌ای تبدیل شده است. این در حالی است که نماینده استان خراسان در وضعیتی حساس به لحاظ جدولی به سر می‌برد و هر کدام از این اشتباهات منجر به از دست رفتن امتیازات حیاتی و تأثیرات منفی روحی و روانی برای اعضای تیم می‌شود. برای مثال به چند نمونه از تصمیمات اشتباه و تأثیرگذار داوران اشاره می‌کنیم:

۱- گل آفساید و عدم اخراج بازیکن تیم هوادار که منجر به شکست شهر خودرو شد.

۲- عدم اخراج بازیکن تراکتور مقابل شهر خودرو

۳- عدم اخراج نیک‌نفس بازیکن استقلال در دقیقه ۴۶

۴- عدم اخراج بازیکن پیکان در دقیقه ۴۴»

(Accessed on: <https://footballi.net/news/r/۷۱۹۸۰۷>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۳۰)

بنابراین مشاهده می‌شود که تصمیم اشتباه داور می‌تواند به مجموعه‌ای از تیم‌های حاضر در لیگ زبان وارد آورد.

۴-۱-۲. ویژگی‌های زبان قابل مطالبه

ادعای زیان‌دیده به‌تنهایی سبب ایجاد مسئولیت نمی‌شود؛ بلکه او برای اینکه بتواند زیان‌رسان را به جبران خسارت الزام کند، ادعای ایشان بایستی دارای چند ویژگی باشد که در زیر به آنها اشاره می‌شود:

۴-۱-۲-۱. حتمی بودن

زبان برای اینکه قابل مطالبه باشد، از نظر عرف می‌بایست از قطعیت برخوردار باشد؛ پس زبان‌هایی که کاملاً احتمالی هستند و عرفاً قطعی‌الوصول نمی‌باشند، قابل مطالبه نخواهد بود. دلیل این شرط این است که اصل اولی عدم مسئولیت است و زمانی می‌توان از این اصل خروج کرد که ادله کافی برای مسئول قلمداد کردن فرد در دست باشد.

در دیدار آرژانتین و مکزیک در جام جهانی ۲۰۱۰، کارلوس توز در موقعیتی آفساید در بازی مرحله یک‌هشتم مقابل مکزیک صاحب توپ شد و تیمش را به گل رساند. مشخص نبود که داور چطور آن صحنه را ندید؛ چرا که حتی بدون تکرار صحنه در تلویزیون نیز آفساید مشخص بود. با وجود اعتراض مکزیک‌ها به کمک‌داور، گل سالم اعلام شد در حالی که همه می‌دانستند داور اشتباه کرده است (Accessed on: <https://www.tabnak.ir/fa/news/۷۷۱۵۴۶>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۳۱)

در سال ۱۹۸۸ در بازی آرژانتین و انگلیس، هیچ کس نفهمید که چرا داور دانمارکی گل سول کمپل را مردود اعلام کرد. گلی که می‌توانست باعث برد انگلیس شود (Accessed on: <https://www.tabnak.ir/fa/news/۷۷۱۵۴۶>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۵/۳۱)

در این دو نمونه که ذکر گردید حتمی بودن زیان به‌عنوان شاخصه زیان قابل مطالبه آشکار است؛ زیرا گل مردود آرژانتین در هر دو نمونه سبب بازماندن مکزیک و انگلیس از دور بعد شد.

۴-۱-۲-۲. بی‌واسطه بودن

مقصود از بی‌واسطه بودن این است که بین فعل زیان‌بار و زیان حادثه دیگری وجود نداشته باشد چندان که بتوان گفت زیان در نظر عرف از همان فعل ناشی شده است (کاتوزیان، ۱۳۹۴، ۴۹).

از منظر حقوق اسلامی استناد زیان به عامل آن شرط ضروری برای مطالبه خسارت است و وقتی رابطه مستقیم میان آن دو به‌واسطه وقایع دیگر بر هم می‌خورد، در حقیقت استناد عرفی زیان به عامل آن منتفی می‌شود که تردیدی در این نیست؛ اما تشخیص مصادیق آن و تطبیق قاعده بر مسائل گوناگون پیچیدگی فاحش داشته به‌گونه‌ای که اختلاف آرا میان فقیهان را پدید می‌آورد (وحدتی شبیری، ۱۳۸۵، ۸۴). برای مثال اگر فردی درب قفس متعلق به دیگری را باز کرده و پرند بیرون پر بکشد و خسارتی بر مالک وارد آورد، مسئولیت فرد به دلیل انکار رابطه سببیت محل تردید است (نجفی، ۱۴۰۴ق، ۶۷/۳۷)؛ اما اگر درب‌خانه را باز گذارد و دزدی از آن خانه چیزی بدزد، مسئولیتی متوجه او نیست؛ زیرا عرف مباشر را اقوا می‌داند (محقق اردبیلی، ۱۴۰۳ق، ۵۰۰/۱۰؛ فیض کاشانی، بی‌تا، ۱۷۵/۳).

نمونه‌ای که می‌توان برای این قسمت ذکر نمود این است که اگر در بازی از کمک‌داور یا داور رباتیک استفاده شود و افرادی با رخنه ۱ در سامانه داور سبب تصمیم اشتباه شود، نمی‌توان داور یا کمک‌داور را به‌عنوان مسئول شناسایی کرد؛ زیرا زیان وارداً به طور مستقیم و بی‌واسطه توسط داور یا کمک آن حاصل نشده است و در حقیقت عامل دیگری به نام رخنه‌گر ۲ سبب ورود زیان گشته است.

نمونه دیگر اینکه گاهی داور که تصمیم‌گیرنده نهایی است بدون توجه به نظر کمک‌داور، نظر خود را اعلام می‌کند. در این صورت چنانچه تصمیم او اشتباه باشد، خودش مسئول جبران زیان است و دیگر عوامل تیم داوری مسئولیت ندارند و زیان در اثر تصمیم اشتباه خود داور به وقوع پیوسته است؛ زیرا میان زیان وارد شده و تصمیم اشتباه داور، عامل دیگری تأثیرگذار نبوده است.

۴-۱-۲-۳. جبران نشدن

از آنجا که جبران زیان هدف غایی مسئولیت مدنی است، می‌بایست طوری مدیریت شود که سبب سوءاستفاده زیان‌دیده نباشد. به‌عبارت‌دیگر وقتی زانی تحقق پیدا کرد و توسط زیان‌رسان همه خسارت پرداخت شد، دیگر مسئولیت مدنی موضوعی برای جریان نخواهد داشت و الزام دوباره زیان‌رسان به جبران زیان منتفی می‌گردد. از برخی مواد قانون مدنی می‌توان در این راستا به تأسیس اصل دست زد. این اصل به «منع جمع چند وسیله جبران زیان» مشهور است که برای نمونه می‌توان از مواد ۳۱۹ و ۳۲۲ از قانون مدنی استفاده کرد؛ هر چند این دو ماده ویژه غصب است؛ اما با تنقیح مناط قطعی می‌توان گفت اگر شخص حقیقی یا حقوقی زیان متعه‌دله را به عنوان

^۱. Hack

^۲. Hacker

ادای دین یا به قائم مقامی از عامل زیان جبران کند، وی حق رجوع به عامل زیان را نخواهد داشت (وحدتی شبیری، ۱۳۸۴، ۸۵).

جبران زیان توسط داور به چند صورت ممکن است: یکی اینکه در هر صورت داور از عهده خسارات مالی به طور مستقیم یا به کمک بیمه مسئولیت حرفه‌ای برآید. دیگر اینکه اشتباه داوری مانند اعلام ضربه پناستی یا اخراج بازیکن با کارت قرمز مستقیم توسط کمک‌داور ویدئویی (VAR) جبران شود. در هر صورت وقتی زیان جبران گشت به طوری که زیان دیده به حق خود رسیده باشد، دیگر حق مطالبه جبران زیان را نخواهد داشت. نکته‌ای که یادآوری آن بایسته است اینکه در موردی که خسارت زیان دیده توسط بیمه‌گر جبران شد، اما کافی نبود، نسبت به باقی هزینه‌ها حق رجوع به زیان‌رسان برای ایشان محفوظ است.

۴-۲-۱-۴. قابلیت پیش‌بینی داشتن

مقصود این است که آیا در مسئولیت قهری مانند مسئولیت قراردادی فرد می‌بایست زیان را پیش‌بینی کند؟ چنین شرطی در تعهدات قراردادی به دلیل آنکه آثار قرارداد در حدود توافقات صریح و ضمنی طرفین تفسیر می‌شود و مطابق یک شرط ضمنی، طرفین حقوق و تعهدات خود را در حدود شرایط قابل پیش‌بینی تنظیم کرده‌اند در حد متعارف قابل مطالبه است (رده‌پیک، ۱۳۹۲، ۷۴)، اما در مسئولیت قهری قابلیت پیش‌بینی داشتن زیان مورد تردید واقع شده است، ولی اگر مفهوم قاعده قابل پیش‌بینی بودن زیان روشن شود، می‌توان نسبت به آن داوری درستی نمود. به همین منظور می‌گوییم گاهی سخن از اصل ورود زیان است و گاه مربوط به میزان زیان بوده و گاه به زیان‌های غیرمستقیم مرتبط می‌شود. از میان این سه مطلب آنچه به عنوان شرط قابل پیش‌بینی بودن مطرح است، اصل وقوع زیان است (حکمت‌نیا، ۱۳۸۹، ۳۴۹).

با این توضیح گاهی تیم‌ها با توجه به پیشینه یک داور در بازی‌های قبل با پیش‌بینی امکان ایراد زیان توسط همان داور اعتراض می‌کنند؛ بدین معنا که اصل وقوع زیان قابل پیش‌بینی است. به این نمونه‌ها توجه کنید:

– به دنبال انتخاب محمدرضا اکبریان برای قضاوت دیدار تیم فوتبال استقلال برابر صنعت نفت آبادان در هفته هفتم لیگ برتر، باشگاه استقلال با ارسال نامه‌ای به فدراسیون فوتبال و سازمان لیگ مراتب اعتراض خود را اعلام کرد. باشگاه استقلال با اشاره به سابقه قضاوت‌های اکبریان برای آبی‌پوشان خواستار تجدیدنظر در این انتخاب شد. اکبریان دو فصل پیش در جریان دیدار صنعت نفت و استقلال در آبادان، گل سالم استقلال را مردود اعلام کرد. او در گفت‌وگویی اشاره کرد که به دلیل اعتراض‌های فراهاد مجیدی گل را مردود اعلام کرده بود. در نامه باشگاه استقلال، به دربی فصل گذشته نیز اشاره شده است که در آن خطای وحید امیری روی مهدی قائدی گرفته نشد. قضاوت آن دیدار نیز بر عهده اکبریان بود (Accessed on: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/۱۴۰۰/۰۹/۰۷/۲۶۱۶۲۱۵>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۶/۰۳)

– حاشیه‌های قبل از بازی تراکتورسازی و استقلال، با انتخاب داور مسابقه به اوج رسیده است. اعلام نام حسین زرگر به عنوان داور، تراکتوری‌ها را عصبانی‌تر کرد.

زرگر این فصل ۴ بازی برای استقلال یا تراکتورسازی سوت زد و در بیشتر آن‌ها، قضاوت ضعیفی داشت. وی سه بازی برای تراکتورسازی سوت زد که آخرین آن‌ها، تنها شکست خانگی تراکتورسازی بود. زرگر در بازی

تراکتورسازی و پدیده قضاوت خوبی نداشت و نتوانست در تصمیمات سرنوشت‌ساز بازی موفق باشد. رد پای او، روی نتیجه نهایی بازی دیده می‌شد (Accessed on: <http://isport.ir/fa/content/۲۱۰۸۶۱> ۱۴۰۱/۰۶/۰۳) همان‌گونه که مشاهده گردید برخی تیم‌ها با شناخت از نوع داوری داور و تحمل زیان در اثر اشتباهات در بازی - های گذشته، نسبت به بازی پیش‌رو زیان دوباره خود را دور از ذهن ندانسته و با اعتراض آن را پیش‌بینی کرده‌اند؛ بنابراین می‌توان از این عنصر در طرح مسئولیت مدنی ناشی از اشتباه داور مسابقه استفاده نمود.

۲-۴. رفتار زیان‌بار

دومین رکن از ارکان مسئولیت مدنی، وقوع رفتار زیان‌بار است؛ بدین معنا که باید کاری انجام شود و به‌وسیله آن زبانی به دیگری وارد آید. چنین رفتاری به دو گونه انجام و ترک صورت می‌گیرد که در زیر به بیان آنها می‌پردازیم.

۱-۲-۴. فعل زیان‌بار

مقصود از فعل زیان‌بار این است که تحقق زیان نیازمند رفتار فیزیکی است. می‌توان مصادیق فعل زیان‌بار را به سه گونه زیر دسته‌بندی کرد:

۱- فاعل درحالی‌که قصد فعل و نتیجه عملی را دارد، کاری انجام می‌دهد که در این صورت این‌گونه اعمال عمدی تلقی می‌شوند و به‌راحتی می‌توان مسئولیت را متوجه او دانست (محقق حلی، ۱۴۰۸ق، ۲۲۸/۴؛ موسوی خوانساری، ۱۴۰۵ق، ۱۶۳/۶).

۲- فاعل قصد انجام فعل مغایر قانون را دارد، ولی قصد نتیجه یا اضرار ندارد. در این صورت اگر زبانی به کسی وارد شود مسئولیت مدنی مستقر می‌شود (نقیب، ۱۹۸۴م، ۱۲۴).

۳- فاعل زیان‌بار بدون قصد فعل و نتیجه اعمالی را از روی بی‌احتیاطی انجام می‌دهد و از رفتار متعارف سرپیچی می‌نماید. در این صورت هم باید خسارات وارد شده را جبران نماید (قاسم‌زاده، ۱۳۹۰، ۷۶).

در داوری گاهی داور با انجام یک فعل ایجابی سبب ورود زیان می‌شود. برای مثال تصمیم به وجود خطای پناستی یک فعل ایجابی است که در صورت اشتباه بودن تصمیم، داور را وارد فرایند مسئولیت می‌کند؛ زیرا با انجام یک کار اشتباه سبب ورود زیان به یک تیم شده است؛ مثلاً در بازی انگلیس و آرژانتین در سال ۲۰۰۲ مایکل اوون با تیزهوشی از پوچتینو پناستی گرفت. دیوید بکهام در آن بازی که از مرحله گروهی برگزار می‌شد پناستی را گل کرد (Accessed on: <https://www.tabnak.ir/fa/news/۷۷۱۵۴۶> ۱۴۰۰/۰۸/۱۰)؛ درحالی‌که به اذعان کارشناسان می‌بایست آن گل مردود و مایکل اوون با کارت زرد جریمه می‌شد.

افزون بر مطلق فعل وجودی زیان‌بار، زیان ناشی از سوءاستفاده از حق را نیز می‌توان در اینجا لحاظ کرد. منظور از سوءاستفاده از حق، به‌کاربردن حق به ضرر دیگری به‌عنوان استفاده از حق مشروع خود است (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۲، ۳۶۷).

به دیگر سخن داور، تصمیمات نهایی و سرنوشت‌ساز را می‌گیرد و این حقی است که برای او منظور شده است؛ اما اگر بخواهد از این حق و اجرای آن سوءاستفاده نماید، سبب ورود او به جرگه مسئولیت می‌شود؛ چرا که با سوءاستفاده از حق قانونی خود سبب ورود زیان گشته است. برای مثال در جام جهانی در بازی آرژانتین و مکزیک، کارلوس توز در موقعیتی آفساید در بازی مرحله یک‌هشتم مقابل مکزیک صاحب توپ شد و تیمش را به گل رساند.

مشخص نبود که داور چطور آن صحنه را ندید؛ با وجود اعتراض مکزیکی‌ها به کمک‌داور، گل سالم اعلام شد درحالی‌که همه می‌دانستند داور اشتباه کرده است Accessed on: mshrgh.ir/۸۲۸۵۶۱. Viewed in (۱۴۰۰/۰۸/۱۳).

داور در این بازی با وجود اعتراض، از حق تصمیم‌سازی نهایی خود سوءاستفاده کرده و گلی که در اثر آفساید می‌بایست مردود اعلام شود را با تأیید نظر کمک‌داور، گل اعلام کرد.

۴-۲-۲. ترک فعل زیان‌بار

مقصود از ترک فعل این است که اگر فردی عملی را که باید انجام دهد، انجام ندهد و این ترک سبب وقوع زیان گردد، آن فرد در مدار مسئولیت قرار می‌گیرد.

با این توضیح می‌توان گفت گاهی نیز داور با یک رفتار سلیبی سبب ورود زیان می‌شود؛ یعنی در موقعیتی از بازی می‌بایست تصمیمی بگیرد که در نتیجه بازی سرنوشت‌ساز است و آن تصمیم را - به هر دلیلی - نمی‌گیرد و این رفتار او باعث می‌شود که تیم زیان ببیند؛ مانند مواردی که می‌بایست خطای پنالتی اعلام کند و چنین تصمیمی نگیرد، یا موقعیت آفساید را اعلام نکند.

فرهاد مجیدی بعد از تساوی استقلال مقابل پرسپولیس گفت: ... باید در نیمه نخست کار را تمام می‌کردیم. صحنه‌ای که روی کوبین یا ماگرا رخ داد صددرصد پنالتی بود. می‌توانستیم نیمه اول نتیجه را داشته باشیم و در نیمه دوم بازی را کنترل کنیم؛ ولی برعکس شد... (Accessed on: mehrnews.com/xXkgm. Viewed in ۱۴۰۱/۰۶/۰۳)

در بازی پرسپولیس مقابل ذوب‌آهن، مسعود مرادی که در برنامه نود صحبت می‌کرد گفت: در دقیقه ۱۲ مسابقه مهاجم تیم پرسپولیس در محوطه جریمه سرنگون شد که داور باید یک ضربه پنالتی به سود پرسپولیس اعلام می‌کرد؛ اما اشتباه کرد (Accessed on: https://perspolisnews.com/?p=۵۶۴۵۱. Viewed in ۱۴۰۱/۰۶/۰۳)

همان‌گونه که مشاهده می‌شود در این نمونه‌ها در اثر ترک فعل و نگرفتن پنالتی و تأثیر این رفتار در نتیجه بازی، داور ممکن است در مدار مسئولیت قرار گیرد.

۴-۳. احراز رابطه سببیت

سومین رکن احراز رابطه سببیت است. اثبات ورود زیان به زیان‌دیده و همچنین ارتکاب تقصیر یا وقوع فعلی از طرف خواننده یا کسانی که مسئولیت اعمال آنان با او است، به‌تنهایی دعوی خسارت را توجیه نمی‌کند؛ بلکه باید احراز شود که بین دو عامل زیان و فعل زیان‌بار رابطه سببیت وجود دارد (کاتوزیان، ۱۳۹۴، ۷۹)؛ بنابراین باید گفت آنچه سبب تحقق مسئولیت مدنی می‌شود وجود رابطه عرفی و انتسابی میان فعل و زیان بوده و بدون آن حکم به مسئولیت مدنی فاقد وجاهت است.

در داوری فوتبال نیز حتماً می‌بایست این رکن احراز شود؛ یعنی داور یا کمک‌داور یا هر یک از اعضای تیم داوری می‌بایست در وقوع زیان مستقیم نقش داشته باشند و چنانچه عاملی غیر از آنان واسطه شود، نمی‌توان نسبت به نوع زیان برای اثبات مسئولیت مدنی آنان بسترسازی نمود.

در بازی آرژانتین و انگلستان در سال ۱۹۸۸، هیچ کس نفهمید که چرا کیم میلتون نیلسن، داور دانمارکی گل سول کمپل را مردود اعلام کرد؛ گلی که می‌توانست باعث برد تیم انگلستان شود. یا در این نمونه که کره جنوبی به لطف تعداد زیادی از اشتباهات داوری تا نیمه نهایی جام جهان ۲۰۰۲ نیز پیش رفت تا به عنوان میزبان جام جهانی تبدیل به موفق‌ترین تیم آسیایی تاریخ جام جهانی شود. آنها در دو بازی جنجالی ایتالیا و اسپانیا را حذف کردند. بایرون مورنو داور اکوادوری بازی ایتالیا و کره جنوبی بعد از آن قضاوت با محرومیت طولانی مدت مواجه شد. در این موارد و نمونه‌های مشابه دیگر، داور بدون واسطه شدن عامل دیگر سبب ورود زیان گشته است؛ به‌ویژه در نمونه دوم که احراز رابطه سببیت به‌قدری روشن است که منجر به محرومیت داور شد.

۵- ادله فقهی مسئولیت مدنی داور فوتبال

اینکه چرا زیان‌دیده، حق مطالبه خسارت دارد و چرا زیان‌رسان بایستی به جبران زیان متعهد گردد از اساسی‌ترین پرسش‌هایی است که به اصل مشروع بودن آن قاعده بر می‌گردد. در حقوق کشور ما که بر بنیاد فقه اسلامی است، ترکیب «مسئولیت مدنی» به چشم نمی‌خورد، اما فقها نسبت به مقوله زیان و جبران آن در این نظام حقوقی بی‌تفاوت نبوده و هنگام بررسی این موضوع از واژه «ضمان» استفاده کرده‌اند. هنگام جستجوی مصادیق ضمان در می‌یابیم که حسب مورد فقها بر بنیاد یک یا چند دلیل حکم به ضمان نموده‌اند که به سه مورد اشاره می‌شود:

۱-۵. قاعده «لا ضرر»

مهم‌ترین قاعده‌ای که در ابواب گوناگون فقه مورد استفاده قرار گرفته و می‌تواند حاکم بر ادله اولیه نیز باشد، قاعده «لا ضرر» بوده که منشأ روایی دارد (رک: صدوق، ۱۴۱۳ق، ۲۳۳/۳). این روایت از نظر سند صحیح بوده و توسط مشایخ ثلاث نقل و از نظر دلالتی نیز بر مقصود دلالت می‌کند؛ بدین معنا که در حقوق اسلامی، زیان مشروعیت نداشته و این شامل مرحله قانون‌گذاری و اجرای قانون می‌شود؛ بنابراین قاعده «لا ضرر» ایجاب می‌نماید که حکم به مسئولیت شود تا از این طریق خسارت جبران نشده‌ای باقی نماند (حافظی قهستانی و همکاران، ۱۴۰۳ش، ۱۱۵). برای اثبات مسئولیت مدنی نسبت به اشتباهات داوری بر بنیاد قاعده «لا ضرر»، می‌توان به راه‌های زیر اشاره نمود:

۱-۱-۵. شمول قاعده نسبت به احکام عدمی

هنگام بررسی قاعده «لا ضرر» این پرسش مطرح می‌شود که آیا قاعده صرفاً ناظر به احکام وجودی است یا شامل احکام عدمی نیز می‌شود؛ یعنی قاعده هم رفع حکم می‌کنند و هم جعل حکم؟ میان فقها و اصولیان درباره این موضوع اختلاف نظر دیده می‌شود؛ اما با دقت زیاد می‌توان گفت که نمی‌توان گستره شمول قاعده را محدود به احکام وجودی کرد، به این دلیل که اگر در مواردی که نیاز به وضع قانون است و

^۱ مقصود شیخ کلینی (کلینی، ۱۴۲۹ق، ۴۷۶/۱۰)، شیخ صدوق (صدوق، ۱۴۱۳ق، ۲۳۳/۳) و شیخ طوسی (طوسی، ۱۴۰۷ق، ۱۴۶/۷) است.

این کار صورت نگیرد و از این حیث به افراد، زیان و به‌نظام زندگی آنان خدشه وارد شود، قطعاً انتساب این زیان به مقنن درست خواهد بود و از این جهت سبب ورود زیان گشته است که البته چنین کاری در شریعت اسلامی نفی شده است. از سوی دیگر می‌توان از وجود و عدم، الغاء خصوصیت کرد و نفی زیان را ویژه هیچ یک ندانست و تنها ملاک را بر مطلق زیان نهاد که در این صورت به کمک قاعده «لا ضرر» منتفی می‌گردد (نظرپور، ۱۳۹۹، ۷۲ و ۸۶).

با همین رویکرد باید گفت از آنجاکه تیم‌های فوتبال برای حضور در رقابت‌های ورزشی هزینه‌های بسیاری متحمل می‌شوند و داوران نباید با قضاوت اشتباه موجبات ورود زیان به آنها را فراهم آورند. حال اگر جامعه حقوقی و سازمان‌های قضایی نسبت به ورود این زیان و جبران نشدن آن بی‌تفاوت باشند و نسبت به تنظیم مقررات حقوقی برای پیشگیری از وقوع زیان یا جبران آن اقدامی صورت ندهند و ضمان را در این میان نادیده بگیرند، خود منشأ ورود زیان گشته که البته زیان در شرع منفی بوده و در همه ابعاد آن نفی گردیده است. به دیگر سخن حکم عدم ضمان یا عدم حکم به ضمان در این زمینه مصداق زیان است که می‌بایست نسبت به رفع آن کوشید که در این میان بهترین وسیله برای رفع آن، استناد به قاعده «لا ضرر» می‌باشد.

۵-۲. نفی زیان غیر متدارک

شیوه دیگر اثبات مسئولیت مدنی توسط قاعده «لا ضرر»، نفی زیان غیر متدارک است. بدین معنا که اگر کسی بر دیگری زبانی وارد نمود، ملزم به جبران آن است و از نظر شارع، موردی نیست که کسی بر دیگری زیان برساند و ملزم به جبران آن نشود؛ برای همین طبق این برداشت، ضرر رساندن به دیگران از اسباب ضمان است (طاهری، ۱۴۱۸ق، ۲/۲۳۹). پایه استدلال در این مورد آن است که نفی ضرر به‌صورت حقیقی نیست. از آنجاکه در خارج ضررهای فراوان واقع می‌شود به‌ناچار باید گفت منظور از نفی ضرر، ضرر بدون جبران است، در نتیجه هر ضرری دارای جبران است و تعهد به جبران همان مسئولیت مدنی است (حکمت‌نیا، ۱۳۸۹، ۱۱۳).

با این منطق وقتی داور یا تیم دآوری در مقام قضاوت، با تصمیم اشتباه خود سبب ورود زیان به تیمی شوند، بایستی از عهده جبران زیان بر آیند و این زیان هیچ‌گاه نباید بدون جبران باقی بماند در غیر این صورت به کمک قاعده «لا ضرر» نفی و ردّ می‌شود؛ زیرا زبانی نیست که جبران نگردد و معنای مسئولیت مدنی داور همین الزام و تعهد به جبران زیان است.

۵-۲. تسبیب

منظور از تسبیب آن است که فرد به‌صورت مستقیم در وقوع زیان نقش ندارد؛ ولی برای آن زمینه‌سازی می‌کند. از تسبیب تعاریف متفاوتی ارائه شده است: که بهترین آنها عبارت است از اینکه تسبیب یعنی هر کاری که به‌وسیله آن تلف یا زیان حاصل شود (محقق حلی، ۱۴۰۸ق، ۳/۱۸۶).

با این توضیح می‌توان گفت که داور در یک مسابقه فوتبال نقش مستقیم در وقوع زیان به واسطه اشتباه خود ندارد؛ بلکه سبب وقوع زیان می‌شود. برای مثال وقتی داور وسط با توجه به تصمیم کمک‌داور خطای پناالتی اعلام می‌کند، در حقیقت با این تصمیم اشتباه خود سبب ایجاد فرصت رسیدن به گل را به سود یک تیم و به زیان تیم دیگر فراهم آورده است.

۳-۵. فوت فرصت

در حقوق اسلامی از عدم‌النفع که نزدیک‌ترین مفهوم به «از دست‌دادن فرصت» بوده، بحث به میان آمده است. از آنجا که مفهوم ضرر، یک مفهوم عرفی است و برای تعیین موضوع ضرر باید به عرف مراجعه کرد، در بحث «از دست‌دادن فرصت»، باید گفت عرف آن را ضرر می‌داند؛ زیرا این نوع فرصت‌ها از لحاظ عرفی دارای ارزش و قابل تقویم به پول هستند، لذا اشخاص حاضرند در برابر آن هزینه‌های مادی و معنوی صرف کنند؛ مثلاً بیماری که فرصت معالجه و درمان دارد، نفس اینکه تحت درمان قرار گیرد برای او اهمیت دارد و مایه ترضیه خاطر اوست لذا حاضر است هزینه‌های بالای آن را تحمل کند، هر چند ثمربخش بودن درمان به طور معمولی احتمالی باشد (کاظمی، ۱۳۸۰، ۲۱۹).

از دست‌دادن فرصت در فوتبال از دو جهت قابل‌جبران محسوب می‌شود:

الف) در فرضی که تیمی به‌واسطه اشتباه داور فرصت تحصیل منفعت را از دست می‌دهد، هر گاه تحصیل منفعت در آینده مسلم باشد، تفویت آن نوعی ضرر مسلم است و از باب عدم‌النفع قابل‌جبران است؛ مانند اینکه اشتباه داوری که منجر به کسب‌نکردن امتیاز شده، سبب شود تا آن تیم در پایان لیگ فرصت کسب جایگاه واقعی خود را از دست بدهد؛ بنابراین هر گاه نفس از دست‌رفتن فرصت را به‌عنوان ضرر مستقل تلقی کنیم، در قابل‌جبران بودن آن نباید تردید کرد، زیرا تمام شرایط قابل‌جبران بودن آن و به تعبیری ایجاد مسئولیت وجود دارد (شادمان، ۱۳۸۷، ۵۸).

ب) گاهی برای اینکه نفس از دست‌رفتن فرصت ضرر مستقل به‌حساب آید، لازم نیست عمل تقصیر کارانه‌ای که موجب از بین‌رفتن آن شده است فی‌نفسه زیان‌بار باشد؛ زیرا ممکن است نفس عمل تقصیر کارانه به‌خودی‌خود زیان‌بار باشد، مثلاً تیمی که برای کسب قهرمانی تمام تلاش خود را بکار گرفته و هزینه‌های بسیاری نیز متحمل شده است، در یک یا چند بازی در اثر اشتباه داور از نیل به مقصود باز می‌ماند. در اینجا نفس عمل تقصیر کارانه داور زیان‌بار و موجب مسئولیت او است. به‌علاوه تقصیر وی باعث شده که زیان‌دیده فرصت قهرمانی را از دست بدهد (همان، ۶۰).

۶- مبنای مسئولیت مدنی داور فوتبال

منظور از مبنای مسئولیت مدنی استدلال بر الزام زیان‌رسان به جبران است. در نظام‌های حقوقی دیدگاه یکسانی در این‌باره وجود ندارند و همین سبب شده است که هدف غایی مسئولیت مدنی گاه به سرانجام نرسد. در ورزش فوتبال می‌بایست مبنایی برگزید که بتواند پاسخگوی جبران همه زیان‌ها باشد؛ زیرا برخی مبنای زیان‌های ناشی از اشتباه داوری را حمایت نمی‌کنند و این نقصی است که کارآمدی آنها را با مشکل مواجه می‌کند؛ برای نمونه در مبنای تقصیر، زیان‌دیده باید اثبات تقصیر کند که این مسئله‌ای مشکل بوده و گاه ناممکن است؛ مثلاً در دیدار دو تیم آرژانتین و انگلیس در سال ۱۹۹۸ دو اشتباه مؤثر توسط داور رخ داد: یکی اینکه بکهام می‌بایست به‌جای اخراج‌شدن، کارت زرد می‌گرفت و از سوی دیگر هیچ‌کس نفهمید که چرا داور گل سول کمپل را در آن بازی مردود اعلام کرد، گلی که می‌توانست باعث برد انگلیس شود (Accessed on:

<https://www.tabnak.ir/fa/news/۷۷۱۵۴۶> ۱۴۰۱/۰۵/۳۱)

در این نمونه اثبات کوتاهی در اخراج بکهام و مردود بودن گل چگونه ممکن بود؟ به دیگر سخن مسئولان تیم انگلیس چگونه می‌بایست تقصیر داور را اثبات می‌کردند؟ از سوی دیگر اگر اقناع وجدانی داور ممکن بود، قطعاً داور نظر خود را تغییر می‌داد که در عمل چنین اتفاقی نیفتاد و انگلیس نتوانست از آن بازی پیروز بیرون بیاید. یا اینکه نظریه احتمال خطر را نمی‌توان در ورزش فوتبال جاری دانست؛ زیرا تصمیم اشتباه داور یا تیم داوری فعالیت ذاتاً خطرناک به حساب نمی‌آید.

اما تنها مبنایی که می‌تواند جبران همه جنبه‌های زیان به‌ویژه مسئولیت مدنی داور را مورد حمایت قرار دهد، مبنای «احترام» است. این مبنا از روایات بسیاری که دلالت بر محترم بودن مال، عمل، آبرو و خون افراد دارند، اصطلاحاً شده است (قزوینی، ۱۴۲۴ق، ۶۳۰/۲؛ موسوی بجنوردی، ۱۴۱۹ق، ۱۰۶/۲). این تنها مبنای صحیح و بدون اشکال در باب مسئولیت مدنی در حقوق اسلامی است. طبق این مبنا اموال و همه حقوق انسان دارای احترام است و هیچ کسی نمی‌تواند به آنها تجاوز نماید و در صورت تعدی باید از عهده جبران آن برآید. با این توضیح می‌توان گفت یک راه برای اثبات حکم وضعی ضمان توسط مبنای احترام این است که جبران خسارت از شئون احترام است. راه دوم این است که ضمان، مدلول التزامی قاعده است یعنی میان احترام و ضمان ملازمه وجود دارد (صدر، ۱۴۲۰ق، ۲۹۰/۳).

تصمیمات اشتباه داور و تیم داوری امروزه به چالشی برای ورزش فوتبال تبدیل شده است، از آن سو بر بنیاد نظریه احترام، حقوق افراد اعم از حقیقی و حقوقی محترم بوده و هیچ‌کس قدرت تجاوز به آن را ندارد. یکی از این افراد، تیم‌های ورزشی هستند که دارای شخصیت حقوقی بوده و به فعالیت‌های ویژه خود می‌پردازند. در مسابقات ورزشی چنانچه داور یا تیم داوری به هر دلیل سبب ورود زیان شود، می‌بایست از جبران آن برآید؛ چرا که معنای محترم بودن حقوق این است که اگر تضییع شدند، مورد جبران قرار گیرد.

با این حساب وقتی داور یا تیم داوری با قضاوت و تصمیم اشتباه خود به تیمی زیان وارد می‌کند و برای مثال آن را از صعود به مرحله بعد یا قهرمانی باز می‌دارد یا بقای آن تیم در لیگ را با مشکل مواجه نماید، از این جهت که به حقوق محترم آن تیم خلل وارد آورده و همه هزینه‌کرد آن تیم را به نابودی کشانده و بی‌ثمر ساخته، بر بنیاد نظریه احترام در مدار مسئولیت قرار می‌گیرند؛ زیرا عقل به ملازمه میان احترام حقوق و مسئولیت در برابر آن حکم می‌کند.

این مبنا که از حقوق اسلامی متخذ است، حسن دیگری نیز دارد و آن اینکه تنها مختص به مسلمانان و جامعه آنان نیست؛ بلکه اسناد پشتیبان آن از چنان اطلاقی برخوردارند که افزون بر همه گونه‌های حقوق، شامل همه افراد و رای هر دین و مذهبی نیز می‌گردد: «شایسته نیست که حق هیچ‌کسی پایمال گردد».

برای اینکه مبنای احترام بتواند مبنای مسئولیت مدنی قرار گیرد، بایستی بتوان همه اقسام زیان را با آن توجیه نمود و از سوی دیگر، هر کسی با هر نگرش مذهبی یا غیر آن برای دفاع از خود از آن استفاده کند؛ به همین منظور افزون بر دربرگیری خسارت مالی و بدنی، باید خسارات معنوی و آبرویی را حمایت کرده و شامل غیرمسلمان نیز بشود.

در خصوص جهت اول باید گفت که شارع مقدس در کنار توجه به جان انسان و محترم بودن آن، برای مال او نیز احترام قائل شده است تا آنجا که برای حفظ آن قطع کردن نماز نیز واجب دانسته شده است (بحرانی، ۱۴۰۵ق،

۱۰۳/۹؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ۱۲۳/۱۱). حیثیت و آبروی مؤمن همواره در شریعت دارای احترام بوده و در احکام فقهی نیز مورد تاکید قرار گرفته است (شهید ثانی، ۱۴۱۳ق، ۱۸۲/۱۰). از طرف دیگر با کمک قیاس اولویت نیز می‌توان حیثیات معنوی اشخاص را مشمول این مبنا قرار داد به این دلیل که روشن است که در نظر شارع و عرف، حرمت آبرو از حرمت خون و حرمت مال به ترتیب از اهمیت بیشتری برخوردار است (هوشمند فیروزآبادی، ۱۳۹۸، ۳۲۴). به همین دلیل برخی از فقها معتقدند که منظور از احترام فقط احترام مال نیست؛ بلکه احترام مالک است (صدر، ۱۴۲۰ق، ۲۹۱/۳).

در خصوص بررسی جهت دوم؛ یعنی شمول این مبنا نسبت به افراد غیرمسلمان باید گفت که مطابق دیدگاه فقها برخی انسان‌ها دارای احترام ذاتی بوده و برخی دارای احترام عرضی هستند که همان کسانی‌اند که در سایه عقد ذمه یا امان یا آتش‌س هستند (بحرانی، ۱۴۰۵ق، ۲۶۴/۱۹؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ۸۲/۴). همچنین همان‌گونه که مال مؤمن دارای احترام ذاتی است، اموال و حقوق فرد کافری که در سایه قرارداد ذمه یا معاهده یا امان یا صلح است، هم احترام عرضی پیدا می‌کند و مطابق دیدگاه فقها از نظر ضمان تفاوتی بین محترم ذاتی و عرضی نیست (بحرانی، ۱۴۰۵ق، ۴۵۹/۱۹؛ نجفی، ۱۴۰۴ق، ۲۶۵/۲۴).

همان‌طور که ملاحظه شد مبنای این نظریه بر محترم شمردن حقوق انسان استوار است و نمی‌بایست به هیچ‌وجه نسبت به حقوق دیگر افراد هیچ‌گونه تجاوزی صورت پذیرد، در غیر این صورت عامل زیان می‌بایست از عهده خسارت برآید. در همین راستا می‌توان چنین جمع‌بندی نمود که وقتی تیم فوتبال از قضاوت داور متحمل زیان می‌شود، به دلیل احترامی که شخصیت حقوقی او دارد و اینک متضرر گشته، می‌بایست داور از عهده خسارت برآید و گر نه احترام، معنایی نخواهد داشت. به دیگر سخن مگر می‌شود فردی محترم باشد؛ ولی در فرض تضییع حق او، با الزام زیان‌رسان به جبران از او حمایت نکرد؟

۷- اصل، شیوه و تعیین مسئول جبران

۷-۱. اصل جبران

جبران خسارت صرف‌نظر از احکام و مقررات خاص، از مبانی و اصول کلی پیروی می‌کند؛ مهم‌ترین اصلی که برای جبران زیان‌های ناشی از اشتباه دآوری قابل‌استناد است، بازگرداندن به وضع سابق است. برگرداندن وضع به حالت پیش از ایجاد زیان، یکی از اصول جبران خسارت محسوب شده و برای زیان‌دیده فایده بسیار دارد که البته اعمال آن بسته به نظر دادگاه دارد.

طرح این اصل در مسئولیت مدنی ناشی از تصمیم اشتباه داور شاید عکس‌العمل‌هایی را به دنبال داشته باشد؛ از این جهت که تاکنون اعاده بازی به‌طورکلی یا از زمان وقوع زیان در مسابقات فوتبال بی‌سابقه است. اما آنچه مهم بوده این است که با دقت نظر در حقوق تیم‌های فوتبال و پیشگیری از ایراد زیان به آنها می‌بایست این اصل موردتوجه قرار گیرد. به دیگر سخن چون تصمیم اشتباه داور یا تیم دآوری سبب شده تا تیم از کسب حق خود باز بماند، می‌بایست با طرحی نو نسبت به برگزاری مسابقه از دوباره یا از زمان وقوع زیان اقدام نمود. برای نمونه اگر در یک مسابقه فوتبال داور به دو تصمیم اشتباه در فواصل مختلف زمانی سبب باخت یکی از تیم‌ها شود و در این واگذاری نتیجه، تصمیمات اشتباه داور صددرصد مؤثر باشد، این دو تیم باید دوباره به مصاف هم بروند. یا اگر قضاوت و تصمیم اشتباه در دقیقه ۷۵ رخ داده و نتیجه پیش از این زمان، درست باشد، مسابقه از همان دقیقه ۷۵

دوباره انجام شود. در حقیقت با این تصمیم وضعیت دو تیم به حالت پیش از زیان برگشته و در شرایط عادی دوباره مسابقه برگزار می‌شود.

اینکه همان داور یا تیم داوری عهده‌دار قضاوت مسابقه باشد یا داوران دیگر، نیازمند بررسی فنی است؛ به‌ویژه اگر بنا باشد مسابقه به‌طورکلی دوباره برگزار شود. یادآوری این نکته نیز لازم است که هزینه‌های تیم بازنده در مسابقه نخست بر عهده داورانی که سبب وضعیت زیان‌بار شده‌اند، می‌باشد.

۲-۷. شیوه‌های جبران

گفته شد هرگاه زیان روی داد و شخصی متضرر گردید، بر بنیاد قاعده مسئولیت مدنی، زیان‌رسان ملزم به جبران خسارت است. در اینکه جبران به چه صورتی انجام می‌شود، راه حل‌های مختلفی وجود دارد:

۱-۲-۷. بیمه مسئولیت

بیمه قراردادی است که برای طرفین خود تعهداتی ایجاد می‌کند. یکی از گونه‌های بیمه، بیمه مسئولیت است که در آن افراد مسئولیت خود را در برابر زیان‌های احتمالی بیمه می‌کنند. برای نمونه پرستاران مسئولیت و عملکرد خود را بیمه می‌کنند تا در مواردی که با انجام تمام احتیاط‌ها که برای حفظ علائم حیاتی بیمار صورت می‌گیرد، حادثه زیان‌باری رخ می‌دهد و در مدار مسئولیت قرار می‌گیرند، بیمه بتواند به‌جای آنان از عهده خسارت بر آید.

داوران فوتبال نیز با توجه به اینکه تصمیم اشتباه آنان می‌تواند زیان‌هایی به تیم‌های فوتبال وارد آورد، می‌توانند با طرح بیمه مسئولیت و بیمه نمودن عملکرد خود، از این تکنیک متری استفاده کرده و در مواردی که تصمیم اشتباه او زیان‌بار می‌شود، در مقام جبران خسارت از مزایای بیمه استفاده نماید. طبق بررسی‌های میدانی این نتیجه به دست آمد که تاکنون در ایران چنین مسئولیتی بیمه نشده است که دپارتمان داوری می‌تواند داوران و اعضای تیم‌های داوری را در همه سطوح به انجام چنین بیمه‌ای الزام نماید تا در صورت وقوع زیان ناشی از تصمیم اشتباه داور، جبران خسارت صورت گیرد.

۲-۲-۷. تأسیس صندوق حمایت از داوران

یکی دیگر از شیوه‌های جبران خسارت، تأسیس صندوق حمایت از داوران در مواقع ضروری است. با توجه به اینکه هزینه‌های تیم‌داری بسیار سنگین است و سهم داور در ایجاد و ایراد زیان گاهی بسیار سنگین است، می‌توان پیشنهاد تأسیس صندوق حمایت را مطرح نمود. این صندوق هم می‌تواند به‌وسیله خود داوران و با عضوگیری در چارچوب قوانین جاری کشور صورت گیرد و هم می‌تواند به ابتکار فدراسیون فوتبال و دپارتمان داوری شکل گیرد. در هر صورت برای پرداخت و جبران همه هزینه و خسارت یا قسمتی از آن شکل‌گیری چنین صندوقی ضروری به نظر می‌رسد.

۳-۷. تعیین مسئول جبران

پس از اینکه زیان ثابت شد و رابطه سببیت نیز احراز گردید، این پرسش خودنمایی می‌کند که با توجه به اینکه چند نفر در تعیین احکام قضاوت در ورزش فوتبال نقش دارند، چه کسی می‌بایست خسارت را جبران و مسئول آن قرار گیرد. در ذیل چندین مسئول به‌عنوان جبران‌کننده شناسایی شده است که بیان هر یک از نظر می‌گذرد:

۷-۳-۱. داور

گاهی داور وسط که تصمیمات نهایی توسط او گرفته می‌شود، به‌تنهایی به‌عنوان مسئول جبران شناسایی می‌شود. به دیگر سخن هیچ یک از عوامل تیم داوری در این تصمیم اشتباه نقشی نداشته و تنها خود داور وسط اقدام به این تصمیم نموده است. به این نمونه‌ها دقت کنید:

۱- بازی بین هوفنهایم و بایرن لورکوزن که روی کرنر تیم بایرن لورکوزن، استفان کیسلینگ مهاجم گل‌زن این تیم توپ را با سر زد و توپ از بیرون دروازه وارد گل شد و داور گل را پذیرفت.

۲- در بازی آتمیلان با اینترمیلان در فصل ۱۲/۱۱ زمانی که میلان یک بر صفر از اینتر جلو بود، داور بازی گل صحیح موتا را نگرفت. در نیمه دوم کیریستین چیوو را هم اخراج کرد و گل آفساید پاتو را هم پذیرفت و اشتباه او با گرفتن پنالتی سوم میلان تکمیل شد (Accessed on: <https://www.tarafdari.com>. Viewed in ۱۴۰۰/۰۶/۰۸)

۷-۳-۲. کمک‌داور

هرچند داور وسط تصمیم نهایی را می‌گیرد، اما گاهی این تصمیم او به دلیل اعتماد به نظر کمک‌داور مسابقه است و بنا را بر عملکرد درست او می‌نهد. در این‌گونه موارد اگر داور وسط نسبت به صحنه زیان‌بار آگاهی کامل نداشته و از نظر کمک‌داور پیروی نماید، بی‌تردید کمک‌داور به‌عنوان مسئول جبران شناخته می‌شود. برای نمونه خیل مانسانو با توجه به نظر کمک‌داور گل صحیح سوسیداد در دقیقه ۷۶ را مردود اعلام کرد. این در حالی بود که بازی یک بر صفر پیش می‌رفت و با همین نتیجه پایان یافت. این اشتباه باعث شد آبی‌اناری‌ها شکست را در آنوئا تجربه نکنند (Accessed on: <https://www.talab.org/news/athletic/۱۰>. Viewed in ۱۴۰۰/۰۶/۰۸)

۷-۳-۳. کمک‌داور اضافی

در ایران مدتی از کمک‌داور اضافی استفاده گردید که دچار اشتباهاتی در قالب ترک فعل شدند. برای مثال در مسابقه فوتبال میان پرسپولیس و فولاد در دقیقه ۵۹ داور در حالی پنالتی را به سود فولاد گرفت که توپ به شانه کنعانی‌زادگان برخورد کرد. قانون جدید هند برخورد توپ تا بازو را مجاز دانسته و پنالتی نمی‌داند اما زاهدی‌فر در این صحنه مرتکب اشتباه تاثیرگذاری شد ... حضور کمک‌داور پشت دروازه برای این گونه صحنه‌ها است و وقتی این داوران در این صحنه‌ها به داور کمکی نمی‌کنند باید گفت حضور این نفرات پشت دروازه‌ها فقط هزینه‌هایی را برای فدراسیون و تیم‌ها دارد (Accessed on: <https://www.borna.news>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۶/۲۵)

در این نمونه مشاهده شد که کمک‌داور اضافی می‌توانست از تصمیم داور برای اعلام پنالتی جلوگیری کند؛ اما چنین کاری را ترک کرد و نتیجه به زیان پرسپولیس اعلام شد.

۷-۳-۴. کمک‌داور ویدئویی (VAR)

کمک‌داور ویدئویی یک مقام مسابقه با دسترسی مستقل به فیلم‌های مسابقه است که فقط در صورت «خطای واضح و آشکار» یا «حادثه از دست‌رفته جدی» در رابطه با موارد زیر می‌تواند به داور کمک کند:

الف) گل شدن یا گل نشدن

ب) پنالتی بودن یا نبودن

(ج) کارت قرمز مستقیم (نه کارت زرد دوم)

(د) هویت اشتباه (زمانی که داور به بازیکن تیم متخلف اشتباه هشدار می‌دهد یا او را اخراج می‌کند).

به این نمونه دقت کنید:

(VAR) رأی به درست بودن گل امپایه داد تا همه اسپانیایی‌ها از سرمربی تا تک‌تک بازیکنان و رسانه‌های این کشور به این تصمیم و این گل معترض باشند. اسپانیا در فینال لیگ ملت‌های اروپا مغلوب فرانسه شد و درحالی‌که بازی را یک بر صفر جلو بود، این برتری را خیلی زود از دست داد و در نهایت قهرمانی به آبی‌های اروپا رسید. اما اسپانیایی‌ها روی گل دوم فرانسه به شدت معترض و معتقد بودند که کیلیان امپایه در شرایط آفساید این گل را به ثمر رسانده است.

تصاویر تلویزیونی هم نشان می‌داد که امپایه در آفساید واضح هنگام دریافت توپ منجر به گل قرار دارد. آنتونی تیلور داور مسابقه با مشورت با استوارت آتول، کریس کاوانا، لی بتس و پل فان‌بوکل که در تیم (VAR) بودند، از مردود دانستن این گل امتناع کرد (Accessed on:

<https://www.khabarvarzeshi.com/news/۳۳۱۶۳۰>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۶/۰۳)

همان‌گونه که مشاهده می‌شود تیم کمک‌داور ویدئویی هم دچار تصمیم‌گیری اشتباه شد و با این کار خود را در معرض مسئولیت قرار دادند.

۷-۳-۵. داور چهارم

شاید شناسایی داور چهارم به‌عنوان مسئول تعجب‌آور باشد؛ اما این داور گاهی با ترک فعل خود یا دیر انجام‌دادن کار خود سبب فوت فرصت از تیم‌ها شود که این مسئله او را در مدار مسئولیت قرار خواهد داد.

سرمربی تیم ذوب‌آهن با انتقاد از داور چهارم، اشتباه او در انجام آخرین تعویض تیمش را در نتیجه بازی مؤثر دانست. تیم ذوب‌آهن تا آخرین لحظات با یک گل از تراکتور پیش بود؛ ولی در دقیقه ۹۷ گل تساوی را دریافت کرد تا با یک امتیاز، راهی اصفهان شود.

تارتار گفت: اتفاق این بود که بازیکن ما مصدوم شد و با توجه به شرایطی که داشت مجبور شدیم در دقایق پایانی ده‌نفره کار کنیم. اشتباهی که صورت گرفت هم این بود که داور چهارم، در تعویض آخر ما اصلاً تابلو را بالا نبرد. وقت اضافه را نشان داد، ما می‌خواستیم دو تعویض انجام دهیم؛ ولی بعد از اینکه یک بازیکن ما وارد زمین شد، ایشان گفت که تعویض تمام شد. این خیلی عجیب بود که یک بازیکن بدون اجازه داور چهارم وارد زمین شود.

سرمربی ذوب‌آهن در پاسخ به این سؤال که آیا اشتباه داور چهارم در نتیجه بازی تأثیر داشت گفت: این تأثیر دارد و یک تعویض ما را سوزاند. داور چهارم گفت حالا که رفته تو، برو! شما تابلو نشان ندادی، چه‌طور باید بروی؟ بازیکنی که اشتباه کرده باید صدایش کنید و کارت بدهید. تعویض دوم ما باید انجام می‌شد (Accessed on:

<https://www.varzesh3.com/news/۱۸۳۹۲۴۷>. Viewed in ۱۴۰۱/۰۶/۲۳)

به‌موقع تعویض را انجام می‌داد، تیم ذوب‌آهن گل تساوی را دریافت نمی‌کرد.

۷-۳-۶. مسئولیت اشتراکی

گاهی یک داور به‌تنهایی مسئول جبران نیست؛ زیرا زبان به وجود آمده ناشی از تصمیمات اشتباه تیم داوری یا تیم داور ویدئویی است. برای نمونه وقتی داور مبتنی بر نظر کمک‌داور تصمیمی می‌گیرد و این تصمیم سبب تحقق

زیان می‌شود، نمی‌توان داور وسط را به عنوان مسئول شناسایی کرد؛ زیرا این تصمیم در اثر پیروی از نظر کمک‌داور بوده است.

به‌عنوان مثال لاکرونیا در ورزشگاه لس کامنس به‌تساوی دست‌یافت اما می‌توانست پیروز این دیدار شود. زمانی که بازی یک بر صفر بود، اوندیانو ماینکو گل بابل را به‌خاطر آفساید بودن قبول نکرد؛ این در حالی بود که کمک‌داور اشتباه کرده بود (Accessed on: <https://www.talab.org/news/athletic/۱۰۰> Viewed in ۱۴۰۰/۰۶/۰۸)

نمونه دیگر اینکه چون کمک‌داور ویدئویی توسط یک تیم داوری عمل می‌کند و در اثر مشورت و نظرسنجی یکدیگر تصمیم می‌گیرند، در صورت وقوع زیان، همه آنها در مدار مسئولیت قرار خواهند گرفت. نکته‌ای که باید به آن اشاره کرد این است که همه آنان در جبران زیان به یک اندازه مسئولیت ندارند و این قابل‌ارزیابی است که هر یک از داوران به میزان نقشی که در وقوع زیان دارند، به‌عنوان مسئول جبران شناخته می‌شوند.

نتیجه‌گیری

از آنچه گفته شد این نتایج به دست می‌آید:

- ۱- برای اینکه داور یا تیم داوری در مدار مسئولیت قرار بگیرند، لازم است که تصمیم اشتباه آنان سبب زیان به یک تیم شود و اگر این تصمیم زیان‌بار نباشد، مسئولیت مدنی محقق نمی‌شود. از سوی دیگر زیان واردآمده می‌بایست معلول تصمیم اشتباه داور باشد و رابطه سببیت میان زیان و رفتار داور احراز گردد.
- ۲- تصمیمات زیان‌بار داور جنبه ایجابی (فعل) و سلبی (ترک فعل) دارد و مشمول هر دو صورت می‌شود.
- ۳- قابلیت پیش‌بینی داشتن که در مسئولیت قراردادی از ویژگی‌های زیان قابل مطالبه است، در مسئولیت قهری به شکل عمومی جزء شرایط قرار نمی‌گیرد اما می‌توان در ورزش فوتبال این ویژگی را از عمومیت مسئولیت قهری تخصیص زد.
- ۴- بهترین مینا برای اثبات مسئولیت مدنی، مینای احترام است که با هیچ اشکالی مواجه نیست و از چنان عمومیتی برخوردار است که همه افراد اعم از حقیقی و حقوقی را ورای هر ملیت و مذهبی در بر می‌گیرد.
- ۵- فدراسیون جهانی فوتبال باید با مهم دانستن ورود زیان ناشی از اشتباهات داوری، برای برگرداندن وضع به حالت سابق چاره‌اندیشی کرده و این اصل مهم حقوقی را در تصمیمات خود لحاظ کند.
- ۶- با توجه به اینکه گاهی جبران هزینه‌ها به‌اندازه‌ای سنگین است که داور ناتوان از پرداخت همه آن است، الزام داوران به انجام بیمه مسئولیت پیشنهاد می‌شود. از سوی دیگر فدراسیون فوتبال یا دپارتمان داوری می‌تواند با تأسیس صندوق حمایت از داوران آنان را در مواقع جبران حمایت کند.
- ۷- اگر سهم یک داور در گرفتن تصمیم اشتباه روشن باشد، تنها خود او مسئول جبران است؛ اما اگر این تصمیم ناشی از نظرات داوران دیگر مانند کمک‌داور، داور اضافی، داور چهارم و یا کمک‌داور ویدئویی باشد، می‌بایست سهم هر یک در وقوع زیان ناشی از تصمیم اشتباه برآورد گردد و هر یک به همان اندازه به‌عنوان مسئول جبران شناسایی شوند.

کتابنامه

۱- کتاب

۱-۱. پارسی

- ۱- انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، ۱۳۸۶، تهران، سخن.
- ۲- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، ۱۳۹۲، تهران، کتابخانه گنج دانش.
- ۳- حسینی نژاد، حسینقلی، مسئولیت مدنی، ۱۳۸۹، تهران، مجد.
- ۴- حکمت‌نیا، محمود، مسئولیت مدنی در فقه امامیه، مبانی و ساختار، ۱۳۸۹، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ۵- ره‌پیک، حسن، حقوق مسئولیت مدنی و جبران‌ها، ۱۳۹۲، تهران، خرسندی.
- ۶- طاهری، حبیب اله، حقوق مدنی، ۱۴۱۸ق، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- ۷- فدراسیون جهانی فوتبال، قوانین بازی فوتبال، ترجمه علیرضا فغانی و دانیال مرادی، ۱۳۹۵، تهران، آذر فر.
- ۸- قاسم‌زاده، سید مرتضی، الزام‌ها و مسئولیت مدنی بدون قرارداد، ۱۳۹۰، تهران، میزان.
- ۹- کاتوزیان، ناصر، وقایع حقوقی - مسئولیت مدنی، ۱۳۹۴، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- ۱۰- وحدتی شیرینی، سید حسن، مبانی مسئولیت مدنی قراردادی، ۱۳۸۵، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- ۲-۱. عربی
 - ۱- امامی خوانساری، محمد، الحاشیه الأولى على المكاسب، بی‌تا، بی‌جا، بی‌نا.
 - ۲- بحرانی، یوسف، الحدائق الناضرة فی احکام العترة الطاهرة، تحقیق محمدتقی ایروانی و سید عبدالرزاق مقدم، ۱۴۰۵ق، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
 - ۳- حسینی روحانی، سید محمد، المرقی إلى الفقه الأرقی - کتاب الخيارات، تقریر سید عبد الصاحب حکیم، ۱۴۲۰ق، تهران، مؤسسه الجلیل للتحقیقات الثقافية.
 - ۴- خالصی، محمدباقر، رفع الغرر عن قاعده لا ضرر، ۱۴۱۵ق، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
 - ۵- خویی، سید ابوالقاسم، مصباح الفقاهه، بی‌تا، بی‌جا، بی‌نا.
 - ۶- سبحانی، جعفر، الرسائل الاربع: قواعد فقهیه و اصولیه، تقریر محسن حیدری، ۱۴۱۵ق، قم، مؤسسه امام صادق.
 - ۷- السنهوری، ابوالرزاق احمد، الوسيط فی شرح القانون المدنی الجدید، ۱۹۷۵م، قاهره، دار النهضة العربیه.
 - ۸- شهید ثانی، زین‌الدین، مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، ۱۴۱۳ق، قم، مؤسسه المعارف الاسلامیه.
 - ۹- صدر، محمد، ماوراء الفقه، تحقیق جعفر هادی دجیلی، ۱۴۲۰ق، بیروت، دارالاضواء للطباعة والنشر و التوزيع.
 - ۱۰- صدوق، محمد، من لا یحضره الفقیه، تحقیق علی‌اکبر غفاری، ۱۴۱۳ق، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
 - ۱۱- طوسی، محمد، تهذیب الاحکام، تحقیق حسن موسوی خراسان، ۱۴۰۷ق، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
 - ۱۲- فراهیدی، خلیل، کتاب العین، ۱۴۰۹ق، قم، هجرت.
 - ۱۳- فیض کاشانی، محمد، مفاتیح الشرایع، بی‌تا، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.
 - ۱۴- قزوینی، علی، ینابیع الاحکام فی معرفه الحلال و الحرام، تحقیق سید علی علوی قزوینی و سید عبدالرحیم جزمی، ۱۴۲۴ق، قم، دفتر انتشارات اسلامی.

- ۱۵- کلینی، محمد، الکافی، ۱۴۲۹ق، قم، دارالحديث.
- ۱۶- محقق اردبیلی، احمد، مجمع الفائدة و البرهان فی شرح ارشاد الاذهان، تحقیق مجتبی عراقی و همکاران، ۱۴۰۳ق، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- ۱۷- محقق حلی، جعفر، شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، تحقیق عبدالحسین محمدعلی بقال، ۱۴۰۸ق، قم، اسماعیلیان.
- ۱۸- موسوی اردبیلی، عبدالکریم، فقه الشرکه علی نهج الفقه و القانون و کتاب التأمین، ۱۴۱۴ق، قم، منشورات مکتبه امیر المؤمنین - دار العلم مفید.
- ۱۹- _____، فقه المضاربه، ۱۴۲۱ق، قم، مؤسسه النشر لجامعه المفید.
- ۲۰- موسوی بجنوردی، حسن، القواعد الفقهیه، تحقیق مهدی مهریزی و محمد حسن درایتی، ۱۴۱۹ق، قم، الهادی.
- ۲۱- موسوی خوانساری، احمد، جامع المدارک فی شرح مختصر النافع، تحقیق علی‌اکبر غفاری، ۱۴۰۵ق، قم، اسماعیلیان.
- ۲۲- نجفی، شیخ محمدحسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، تحقیق عباس قوچانی و علی آخوندی، ۱۴۰۴ق، بیروت، داراحیاء التراث العربی.
- ۲۳- نقیب، عاطف، النظریه العامه للمسئولیه الناشئه عن الفعل الشخصی، ۱۹۸۴م، بیروت، عویدات.

۲- مقاله

۱-۲. پارسی

- ۱- حافظی قهستانی، محمد صادق و نیک‌وند، شکرالله و محمدی، عبدالعلی، «مسئولیت مدنی دارنده حیوان متعارف و غیر متعارف در حقوق ایران و فقه اسلامی»، مجله پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، ۱۴۰۳ش، ش ۷۵، ص ۱۰۵- ۱۲۴.
- ۱- کاظمی، محمود، «نظریه از دست دادن فرصت در مسئولیت مدنی»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۰، ش ۵۳، ص ۱۸۵- ۲۲۸.
- ۲- هوشمند فیروزآبادی، حسین، «ارزیابی مبانی فقهی مسئولیت مدنی»، مجله آموزه‌های فقه مدنی، ۱۳۹۸، ش ۱۹، ص ۳۲۸- ۳۹۷.

۳- پایان‌نامه

- ۱- شادمان، فرهاد، از دست دادن فرصت و موقعیت با مطالعه تطبیقی در حقوق انگلیس و آمریکا (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، ۱۳۸۷، دانشگاه قم (استاد راهنما دکتر ربیعا اسکینی).
- ۲- نظریور، حمزه، بررسی فقهی مسئولیت مدنی در فناوری رباتیک (رساله دکتری)، ۱۳۹۹، دانشگاه مازندران (استاد راهنما دکتر علی‌اکبر ایزدی‌فرد).

۴- سایت

۱. <https://www.betacup.net>
۲. <https://www.borna.news>
۳. <https://www.farsnews.ir>

۴. <https://www.footballi.net>
۵. <https://www.isport.ir>
۶. <https://www.khabarvarzeshi.com>
۷. <https://www.mehrnews.com>
۸. <https://www.perspolisnews.com>
۹. <https://www.sorkhnews.com>
۱۰. <https://www.tabnak.ir>
۱۱. <https://www.talab.org>
۱۲. <https://www.tarafdari.com>
۱۳. <https://www.varzesh۳.com>

